

Op pad met Titus Flavius Virilis!

TEMPELS LANGS DE MAAS
Educatieve route Kessel

DIT IS TITUS FLAVIUS VIRILIS

Tijdens deze wandeling loop je met hem mee. Hij is vandaag in Kessel bij de grote Romeinse tempel. Als handelaar heeft hij het altijd heel druk. Kun jij hem helpen bij zijn taken?

Let hierbij goed op! Bij sommige vragen krijg je een letter die je moet invullen op de laatste pagina van dit boekje. Verzamel alle letters en los het raadsel op!

Dat raadsel is:
Wat is voor een Romein als Titus Flavius Virilis, die woonde langs de Maas, echt onmisbaar?

routekaart

De Lithse Ham

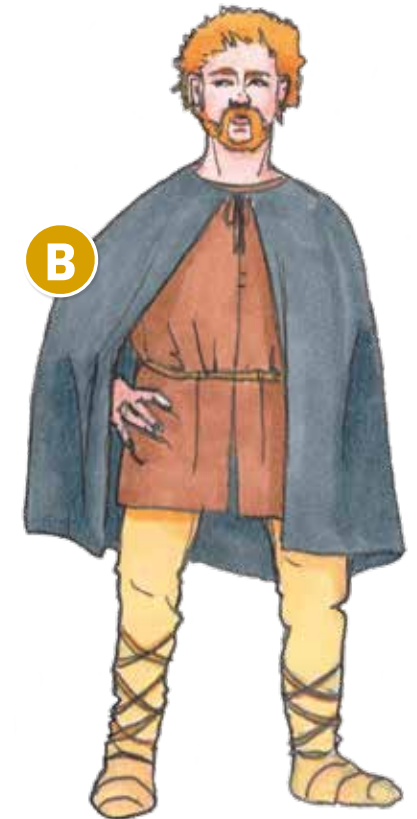
ROMEINEN EN BATAVEN

Virilis: *“Ave vreemdeling! Mijn naam is Titus Flavius Virilis. Ik woon hier vlakbij. Zoals jullie misschien aan mijn naam kunnen zien, ben ik een Romeins burger. Ik ken deze regio goed, want mijn familie komt hier vandaan. Jullie mogen mij trouwens gewoon Virilis noemen hoor, dat is mijn roepnaam.”*

Virilis is een Romein, maar in Nederland woonden vooral Bataven. Zij woonden hier toen de Romeinen zo'n tweeduizend jaar geleden naar Nederland toe kwamen. Vanaf dat moment werden de Romeinen de baas.

Vraag 1

Denk jij dat je het verschil tussen een Bataaf en een Romein zou kunnen zien? Kies uit de volgende twee plaatjes de Romein.

WONEN IN HET ROMEINSE RIJK

Virilis: "Ik ben een handelaar. Ik ben op deze plek komen wonen omdat hier de Maas en de Waal stromen. Ook zijn er veel wegen en bruggen. Dat is voor mij heel belangrijk, want het maakt reizen makkelijker."

De Romeinen staan bekend om hun snelle manier van reizen. Ze wisten veel meer dan hun tijdgenoten over het maken van wegen, bruggen en boten.

Vraag 2a

Waar gingen mensen vaak wonen in de Romeinse tijd? Kies het juiste antwoord.

- T** Aan zee **L** In de bergen
A Bij rivieren en wegen **O** In een weiland

Vraag 2b

Stel, jij bent een Romeinse bouwmeester. Waar zou jij op deze kaart een stad bouwen? En waar zou je bruggen aanleggen? Teken één stad en één brug op de kaart!

CSI CAESAR

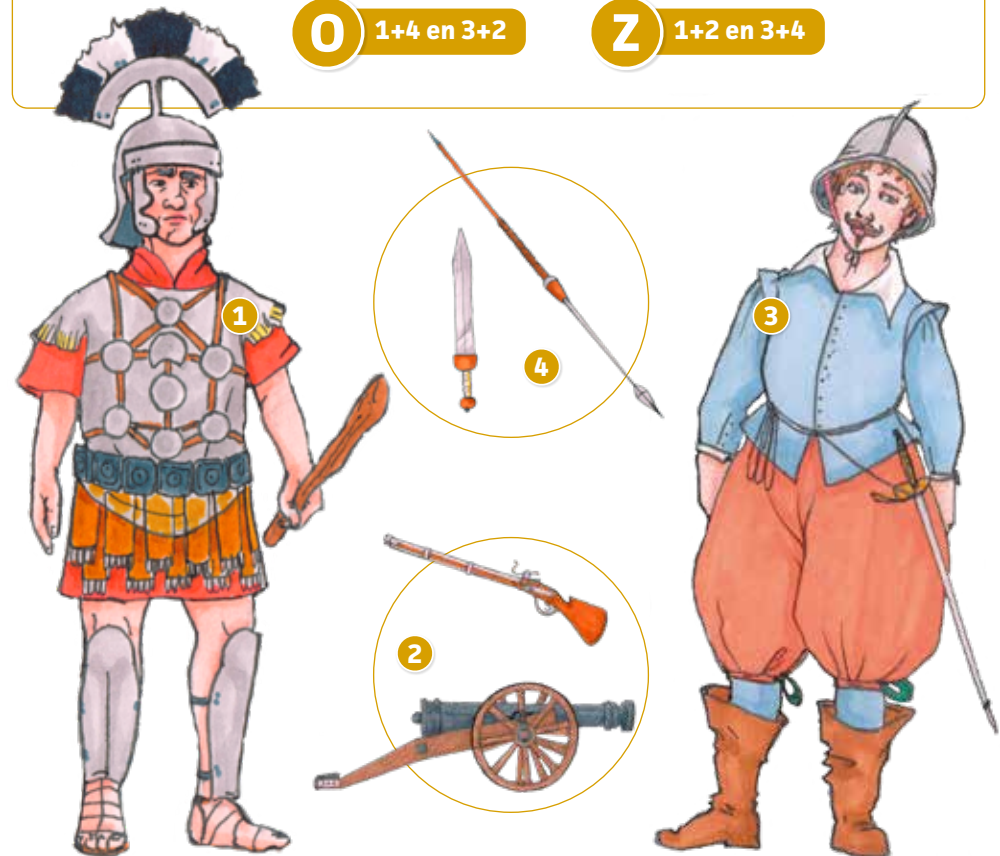
Virilis: "Weten jullie wie hier volgens sommigen is geweest? Julius Caesar! Het verhaal gaat dat hij hier op deze plek twee Germaanse stammen heeft overmeesterd."

Julius Caesar heeft al zijn overwinningen opgeschreven in een boek. Hierdoor weten wij nu dat deze veldslag waarschijnlijk heeft plaatsgevonden op de plek waar jij nu staat. Dat hij won was, volgens hem, geen verrassing. Hij zou altijd winnen.

Vraag 3

Er zijn nog meer sporen gevonden van deze veldslag. Deze zijn gevonden door archeologen. Zij graven in de grond om dingen van vroeger terug te vinden. Welke wapens horen bij welke soldaat?

- O** 1+4 en 3+2 **Z** 1+2 en 3+4

DE TEMPEL VAN KESSEL

Virilis: "Ik begin mijn dag graag met het brengen van een offer bij de tempel. Ik offer in de tempel als een Romein. Daarom neem ik wijn en eten mee voor de goden. We offeren om iets van de goden terug te krijgen, zoals geluk, geld en gezondheid."

In Kessel stond in de Romeinse tijd een grote tempel. In tempels vereerden de Romeinen en Bataven hun goden. Daarom waren ze vaak heel groot en mooi. In Nederland bestonden een aantal Romeinse tempels. De tempel van hier was een van de belangrijkste van Nederland.

Vraag 4a

Kijk maar eens op het bord hoe de tempel er uit heeft gezien. Kun jij deze tempel natekenen?

M

Vraag 4b

Virilis nam wijn en eten mee voor de god van de tempel. Wat zou jij meenemen als cadeau voor een Romeinse god? Waarom? En wat zou je daarvoor terug willen krijgen?

HERCULES MAGUSANUS

Virilis: "De god van deze tempel, Hercules Magusanus, is erg belangrijk voor de Bataafse mensen en vooral voor de Bataafse soldaten. Soldaten nemen wapens en helmen mee als offer. Ik ben geen soldaat, maar toch offer ook ik aan deze machtige god."

De Romeinen en Bataven hadden niet één god, maar heel veel verschillende goden. Hercules Magusanus was de belangrijkste god voor de Bataven. Hij is ontstaan toen de Romeinse god Hercules en de Bataafse god Magusanus samen werden gebracht tot één nieuwe god.

Vraag 5a

Dit is een afbeelding van Hercules Magusanus. Wat zou hij voor een god zijn volgens jou?

N Oorlogsgod

K Liefdesgod

Z Vruchtbaarheidsgod

E Voetbalgod

Vraag 5b

Als jij zelf een god zou mogen verzinnen, wat voor een god zou dat dan zijn? En hoe ziet hij of zij eruit? Beschrijf jouw god hier.

Naam van jouw god:
Beschrijving:

ROMEINSE BOTEN

Virilis: "Nu we de dag goed begonnen zijn, kunnen we aan het werk. Volg mij maar naar de kade, dan zal ik jullie mijn boten laten zien."

De Romeinen gebruikten de rivieren veel. Ze voeren met schepen over de rivieren om spullen te vervoeren, om zelf van de ene naar de andere plek te komen of voor het leger. Ze hadden verschillende soorten boten voor verschillende taken.

Vraag 6a

In een Romeinse haven lagen meerdere boten. Waar werden deze boten voor gebruikt? Verbind de juiste uitleg met de juiste afbeelding.

O 1+A, 2+B, 3+C

W 1+B, 2+C, 3+A

A 1+A, 2+C, 3+B

1

Deze schepen vervoerden grote hoeveelheden in één keer. Ze werden vaak gebruikt voor graan of zware steen.

2

Deze schepen werden gebruikt door soldaten. Ze werden erin vervoerd, maar er werd ook mee gevochten!

3

Deze boot was voor één persoon en kon iemand over korte afstanden vervoeren.

A

B

C

Vraag 6b

Los deze woordzoeker op en leer een aantal Romeinse namen en woorden.

Zoek naar de volgende woorden:

Bireme (Romeinse naam voor een oorlogsschip)

Kano

Platbodem

Vada (Romeinse naam voor Kessel)

Grinnes (Romeinse naam voor Rossum)

Mosa (Romeinse naam voor Maas)

Vahalis (Romeinse naam voor Waal)

b	i	r	e	m	e	p	x	m
v	l	g	r	i	n	n	e	s
a	z	f	t	e	r	d	m	n
c	r	f	c	m	o	s	a	l
a	j	e	m	b	l	o	r	s
l	r	y	t	i	o	r	q	m
i	k	a	l	k	a	n	o	y
s	l	h	c	b	j	m	t	e
p	t	k	r	v	a	d	a	m

OP DE MARKT

Virilis: "Voor sieraden en aardewerk ga ik altijd naar Vada. Dat is een plaats niet ver hier vandaan. In Vada is een markt waar lokale boeren hun spullen verkopen. Alles wordt hier vlakbij gemaakt."

Boeren waren in de Romeinse tijd niet alleen bezig met landbouw, zij maakten zelf ook allerlei spullen. Denk bijvoorbeeld aan sieraden, aardewerk en kleding.

Vraag 7

Welke van deze objecten zou je op een Romeinse markt tegen kunnen komen, denk je? Streep alle niet-Romeinse objecten door. Hint: maar **twee** van deze spullen zijn echt Romeins.

DE ROMEINSE HAVEN

Virilis: "Nu we op de markt geslaagd zijn, kunnen we door naar onze volgende stop. Ik heb in de haven bij Grinnes afgesproken met een graanhandelaar. We moeten iets bespreken over een lading graan voor het legerkamp in Oppidum Batavorum."

Grinnes heet tegenwoordig Rossum. *Oppidum Batavorum* was de Romeinse naam voor de stad Nijmegen. Deze stad lag aan de Limes. Er werkten veel soldaten en die moesten eten. Er waren hier zelfs zoveel soldaten dat er van ver weg extra eten gebracht moest worden. Hongerige soldaten zijn namelijk een bedreiging voor de bevolking, zij gaan namelijk stelen en plunderen.

Vraag 8a

Rossum was een bulkhaven. Dit betekent dat hier spullen in grote hoeveelheden verkocht werden. Wat voor spullen denk jij dat hier te vinden waren? Hint: **twee** van de drie antwoorden zijn goed!

Vraag 8b

Een Romeinse soldaat at heel veel! Wie van deze moderne mensen eet evenveel als een Romeinse soldaat?

ROMEINS GELD

Virilis: "Tegenwoordig is handel hier een stuk makkelijker dan vroeger. De mensen van hier kenden toen namelijk nog geen geld. Zij ruilden alleen spullen. Dit was erg lastig. Gelukkig kan nu overal betaald worden met Romeinse munten."

De Romeinen hebben muntgeld naar Nederland gebracht. Deze munten noemden zij *denarii*. Hierdoor werd handel drijven een stuk makkelijker. Op de Romeinse munten stond de keizer afgebeeld.

Vraag 9a

Welke van deze munten is Romeins?

Vraag 9b

Als jij een Romeinse keizer was, hoe zou jouw munt er dan uit zien? Teken 'm hier!

voorkant

achterkant

MERCURIUS

Virilis: "Nou, het werk zit er op voor vandaag dus ik ga naar huis. Om de dag af te sluiten ga ik een offer brengen aan Mercurius. Het was tenslotte een goede dag voor de handel. Daar moet ik mijn god voor danken. Speciaal voor hem heb ik thuis een altaar."

Om goden te aanbidden lieten sommige rijke Romeinen thuis een altaar maken. Vaak was dit een bedankje voor de hulp van een god. Handelaren vereerden Mercurius, de god van handel en rijkdom.

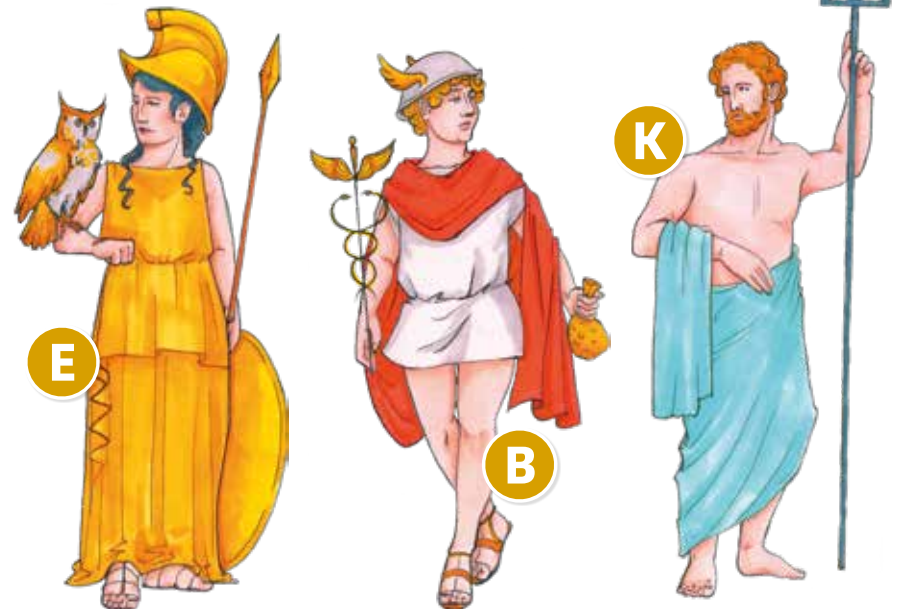
Vraag 10a

Goden werden vaak afgebeeld met bepaalde spullen (attributen). Zo kon je ze makkelijk herkennen. Ook Mercurius had zulke attributen bij zich.

De attributen van Mercurius:

Wie van deze goden is Mercurius?

Vraag 10b

Hoe zou een moderne Mercurius eruit zien?
Teken jouw versie hier!

LOS HET RAADSEL OP!

Virilis: *"Het is tijd om afscheid te nemen van jullie. Het was leuk dat jullie mee zijn geweest vandaag."*

Dat was het einde van de route. Vergeet niet alle letters in te vullen. Om het antwoord op het raadsel te ontdekken zal je nog even moeten puzzelen!

Het raadsel: **Wat is voor mij als Romein aan de Maas echt onmisbaar?**

vraag	1	2a	3	4a	5a	6a	7	7	8a	8a	9a	10a
letter												

Zie je het antwoord al? Schrijf het hier op:

Nog wat hulp nodig? Vul dan hieronder de letters in en puzzel verder.

vraag	10a			4a		8a	6a		9a		5a	
antwoord												

TITUS FLAVIUS VIRILIS HEEFT ECHT BESTAAN!

Wist je dat er in de Romeinse tijd echt iemand in deze regio geleefd heeft met de naam Titus Flavius Virilis? Er is hier in de buurt een altaar teruggevonden met zijn naam erop geschreven. Zou deze Virilis dezelfde dingen gedaan hebben als de Virilis die jullie net ontmoet hebben?

COLOFON:

Concept & teksten: Christa Driessen, Laura Wassing & Kris Förster

Tekeningen: Christa Driessen & Mikko Kriek / BCL Archaeological Support

Vormgeving: Buro Kloeg